

dr. Nadicsán József

A SZEGÉNYSÉG ELLENI HARC ÁZSIAI SZÓSZÓLÓJA: AMARTYA SEN

Az idén 80 éves Amartya Sen a közgazdaságtan Teréz anyjának is nevezik, mivel kutatásai a szegénység felszámolása, a szociális vívmányok szélesítése köré csoportosíthatóak. A humán tőke fejlesztéséért tett erőfeszítéseit ismerte el 1998-ban a közgazdasági Nobel díjjal a tudományos közvélemény. Fő gondolata, hogy az emberi szabadságjogok szélesítése, a béklyók csökkentése hosszabb távon jobban szolgálja a társadalmak érdekeit, mint a pusztán számok nyelvére lefordított, de az emberi dimenziót háttérbe szorító pragmatista megközelítések.

Amartya Sen who is celebrating his 80th anniversary this year is often referred to as the Mother Therese of Economics since his outstanding research findings are closely related to elimination of poverty and new social era of development. The public deeply impressed by his work in development of human capital has expressed numerous appreciations resulting into Nobel Prize Award in 1998. The main idea of this paper is an extraordinary kind of expanding freedom rights of humans that serves much better the interests of social wellbeing and society advancement than any previous research models.

A Nobel díjas közgazdászok gondolatainak kutatása tisztán elmélettörténeti munkának tűnhet. Bár tagadhatatlan, hogy a közgazdasági gondolatok története is része az elméleti közgazdaságtannak – így a rokonság tudatos –, fontosabb azonban azt kiemelni, hogy e közgazdasági kutatások hozadéka számos korábbi gondolatot új megvilágításba állít, új fogalmi keret születik, amely alkalmasabb a globalizálódó világot sújtó bajok enyhítésére, megoldások keresésére.

Amartya Sen életútja

1933-ban született. Sent hol indiai, hol pakisztáni közgazdáként említik. Ennek az a magyarázata, hogy a korábbi Brit India területén született, s Brit Indiából 1947-ben, a vallási alapon történő felosztás következtében két önálló állam, India és Pakisztán született. Sen kelet-bengáliaiként az előbb említett területi felosztás értelmében a korábbi Kelet-Pakisztánt, 1971 óta Bangladesht vallhatja szülőföldjének.

1998-ban kapott közgazdasági Nobel díjat a jóléti közgazdaságtan területén végzett munkásságáért. A közgazdaságtan Teréz anyjának is nevezik a politikai liberalizmus, az éhínség leküzdésére, a nemek közötti egyenlőtlenség elérésére irányuló törekvéseiért, illetve ezek megfogalmazásáért. Az 1998-as díj odaítélésekor a Svéd Királyi Akadémia méltatásában a következő megfogalmazás szerepelt: „Etikai dimenziót vitt a közgazdaságtan olyan területére, amelyet jó ideje a számok világába zárkózó szakemberek uralnak.”

A közgazdaságtan bálványa az ezredfordulóig az anyagi mutatók összessége volt: jövedelem, nyereség, GDP növekedése stb., aszerint, hogy makro-, illetve mikroökonómiai szférában gondolkodunk. Sen fő kategóriája viszont a szabadság, vagy az emberi szabadságjogok, és ennek bővítése – értelmezésében – a fejlődés alapvető célja.

Megítélésem szerint egyre több jel mutatott arra az ezredforduló táján, hogy a közgazdaságtant övező interdiszciplináris területek növekvő szerephez jutottak, vagy ha úgy tetszik, a közgazdaságtan tágult interdiszciplináris irányokba (filozófia, etika, stb).

Sen közel 90 egyetem tiszteletbeli professzora az egész világon. Az USA-beli Harvard, Yale, Columbia egyetemek ugyanúgy tiszteletbeli tagjuknak tekintik, mint a nevesebb európai egyetemek, de Kanadától Dél Afrikáig, Indiáig számos intézmény felsorolható lenne.

Publikációi leginkább az éhínség leküzdése, a nemek közötti egyenlőtlenség meghaladása, a szegénység elleni globális fellépés, valamint a jóléti közgazdaságtan vonzáskörzetébe tartozó externális kérdések, finanszírozás kérdéseikhez kötődtek. Tanulmányai leginkább angolul, részben hindi és urdu nyelven jelentek meg. A fejlődés, mint szabadság című szintetizáló művét fordították le magyarra, 2003-ban. Publikációmban e művéből idézek.

Életszínvonal, életminőség kategóriák

Az életszínvonal kifejezésére nem elég a jövedelem, vagy az 1 főre jutó jövedelem kategória. Például: egy országban a statisztikai kimutatások szerint magasabb a GDP vagy az 1 főre jutó változata, a másik országban viszont tovább élnek, többen megélik az öregkort. Fel lehet tenni azt a provokatív kérdést, hogy hol magasabb az életszínvonal, az életminőség? (Szándékosan olyan példát választottam, amikor a kétféle mérce ellentétes.) Vigyáznunk kell a pontos kategória-használattal, életszínvonal, élet-minőség kategóriák bár hasonlóságot mutatnak, nem feltétlenül azonos tartalom kifejezői! Szeretném Sen nyomán hangsúlyozni, hogy az életminőség kategóriában arra fókuszálunk, hogyan éli az ember az életét. (Ez nyilván több faktor eredménye, s nem azonos azzal, hogy milyen az illető jövedelmi helyzete.)

A fentiekkel meglehetősen rokon az a közgazdaságtani törekvés, amely a makroökonómiai teljesítmény kategóriák táborában a GDP-t – domináns teljesítmény-mutatót – szándék szerint kiegészítené. Sok érv hangzik/hangzott el arra vonatkozóan, hogy a GDP nem

tájékoztat az elosztásról, annak arányairól, igazságos vagy igazságtalan voltáról, vagy olyasmiről, hogy a társadalom termelő tevékenysége a környezet megóvásával, gazdagításával, vagy ellenkezőleg, a civilizáció tönkretételével kapcsolódik össze.

A mi *Makroökonómia* tankönyvünkben (Egységes BGF Jegyzet) szerény utalás van arra, hogy a domináns GDP szerepkört ki kell egészíteni olyan mutatókkal, mint pl. a HDI (Human Development Index), ami az életminőség komplexebb kezelésére, számbavételére alkalmas. Sen munkássága még inkább erősíti e hiány pótlásának igényét.

Hasonlóképpen, közgazdasági tanításunk egyik lábjegyzetes utalása a GDP mellett a NEW (Net Economic Welfare) kategóriára történik, ami nettó gazdasági jólétre fordítható. Itt is, a fentiekkel analóg módon azt hangsúlyozzuk, hogy a jólét nem csak mérhető – főleg jövedelem nagyságban kifejezhető – kategória, hanem jólét-érzetünkhöz nem kvantifikálható hatások, mint a biztonságérzet, a demokratikus szólásszabadság, a közügyekben való részvétel stb. is szükségeltetnek. A jövedelem, vagyon szerepét – ami persze fontos! – integrálni kell egy szélesebb körbe!

Sen konklúziója: A társadalmak sikere azon múlik, milyen szabadságjogokkal bírnak egyénei, ez a társadalmi hatékonyság döntő meghatározója. A nagyobb szabadság növeli az emberek képességét, hogy segítsenek egyrészt magukon, másrészt befolyásolják a világot, mások életét. Szabadságjogaink sokfélék, alkalmunk van explicit módon értékelni a különféle szabadságjogok relatív szerepét az egyéni előnyök és a társadalmi haladás mérésében. A jövedelem, a GNP, stb. növekedése eszközei a társadalom tagjai által élvezett szabadság bővülésének. *A szabadság ennél szélesebb kategória*, függ a társadalmi-gazdasági szerveződési formáktól, intézményektől, polgárjogoktól.

Diktatúra kontra demokrácia

Gyakorta hallható, főleg afro-ázsiai politikusok, gazdasági vezetők szájából, hogy országuk, térségük sajátos fejlődési utat jár be, nem a szabadságjogokat, nem az egyént előtérbe állító utat járnak, sajátos útjuk – szabad fordításban a diktatúra! – alkalmasabb a harmonikus gazdasági fejlődés fenntartására, a nagyobb növekedési ütem elérésére, mint a nyugati liberális demokrácia.

A XX. század domináns politikai modellje valóban a demokratikus és részvételi elvű kormányzás Nyugaton. De ellenpólus is van a világban, elnyomás, nyomor, nélkülözés, kiegészülve a szabadságjogok korlátozásával, s a GDP-ben mért siker a diktatúrákban plasztikusan igazolható.

Tovább lépve, az elnyomás, a szabadságjogok eltiprása serkenti a gazdasági fejlődést, miközben az állítás kontrájaként bizonyítható, hogy az ázsiai filozófia, de még a konti-

nensről származó világvallások köre, a közgazdasági gondolkodás hagyományai a szabadságot állították középpontba. Az ázsiai értékre hivatkozás nem ellentétes a szabadságjogok tágulásával, sőt az a kitétel is cáfolható, hogy a szabadság, tolerancia kategóriák kifejezetten nyugati értékek lennének.

A szabadság korlátozásához az említett harmadikvilág-beli térségekben gyakori érv, hogy forrásínségre hivatkozva halasztják el a fontos szociális beruházásokat (Sen munkáiban ázsiai példák szerepelnek.) Honnan vegyünk eszközöket a szolgáltatások, főleg szociális kiadások finanszírozására? – hangzik el a közismert szónoki kérdés. Meg kell várnunk, amíg gazdagabbak leszünk, s majd akkor tehetünk nagy ívű szolgáltatás-finanszírozást – egészen ki a szólam.

Közgazdasági ellenvetések Sen nyomán

A szociális szolgáltatások közismerten munka-igényesek, – más megfogalmazásban viszonylag olcsók a szegény országokban. (Ricardo komparatív költségek elméletéhez visszakanyarodva.) Tény, hogy kevés pénze van a szegény államoknak szociális védőháló kiépítésére, de kevesebb pénzre is van szüksége ilyen szolgáltatások nyújtásához. A relatív árak, költségek itt fontos paraméterek, eligazító tényezők. A szegény országnak nem kell megvárnia, amíg meggazdagodik. A szociális támogatások, szolgáltatások bővülése rövid távon, direkt módon hat az életminőségre, a várható élettartamra, a legtöbb szabadságjogra. A GDP növekedés viszont hosszabb távon hat a szociális faktorokra.

Jobb életminőséget könnyebben el lehet érni a „támogatásvezérelte”, demokratikus berendezkedésű gazdaságokban, s hosszabb távon célba lehet venni átfogóbb eredmények elérését, közte a gazdasági növekedés motorjának beindítását, a növekedés fenntartását is. A demokrácia jobban megvédi a gazdasági szabadságot, jobban szolgálja az élet kiteljesedésének szabadságát.

Az embereknek aktívan részt kell venniük sorsuk alakításában, ne csak passzív befogadói legyenek kormány-programoknak! A demokrácia szavatolása, a jogok érvényesíthetősége ezt segíti elő. Az államnak, társadalomnak széles körű szerepe van az emberi képességek erősítésében, megóvásában. Elképzelhető persze, hogy ez a szerep esetenként támogatást jelent, de a demokratikus jogosítványok érvényesítése elősegíti a nagykorúvá válást.

Az előző diktatúra-érv retorikai megnyilvánulása

A fejlődés azért káros, mert elpusztítja a hagyományokat, kulturális örökséget, a globalizálódó világunkban egyedi arculat, hagyományok nélküli kommersz terméké silányul az ország. Jobb gazdagnak, elégedettnak lenni, mint szegénynek és hagyományőrzőnek.

Első olvasatban frappánsnak, elfogadhatónak tűnik ez az érvelés. Ha viszont jobban belegondolunk, itt is a következő konklúzió adódik. Konfliktus két dolog között van:

- Az-e az alapvető döntés, hogy az emberek szabadon dönthessenek arról, hogy milyen hagyományt akarnak követni?
- Ragaszkodjunk-e ahhoz, hogy a kialakult hagyományokat kövessük bármi áron?
Vagy: az emberek engedelmeskedjenek vallási, világi vezetők döntéseinek?

Sen érvelése: Az ázsiai értékek nevében a részvétel szabadságát fojtják el, s nem vesznek tudomást legitimitásról, illetve az illegitim rendszerek tolerancia-képessége minimális, lépéseikkel ellentétes vélekedések, megoldások a legszigorúbban büntetendők. Az egyéni cselekvőerő a kulcs a bajok leküzdésében! Az egyéni szabadságot társadalmi elkötelezettségnek kell tekintenünk. A szabadságjogok bővítése, szabadság-hiányok megszüntetése a fejlődés elsődleges célja!

A fejlődés folyamatának két szemlélete

A fejlődés vad, vérrel-verejtékkel teli folyamat. A „keménység számít bölcsességnek”. Könnyen folytatható – a korábban már érintett – gondolatkör, s levezethető belőle egy logikai lánc:

- Álljunk ellen olyan csábításoknak, mint a legszegényebbeket védő szociális háló!
- Álljunk ellen olyan csábításnak, mint a népesség egészségének nyújtandó szociális támogatás!
- Álljunk ellen olyan csábításnak, mint politikai-polgári jogok „túl korai” bevezetése!
- Álljunk ellen olyan csábításnak, mint a demokrácia luxusa!

Azaz, a fenti elemeket később kell megvalósítani, támogatni, amikor már a vaskezű politika meghozta gyümölcseit. Most kemény kéz és vassfegyelem kell!

A másik felfogás szerint a fejlődés lehet „barátságos folyamat”. Kölcsonösen hasznos cserék zajlanak a társadalom tagjai, szervezetei között (komparatív cserék folyamata). A szociális háló mindenkire kiterjed, a politikai szabadságjogok érvényesülnek, a társadalmi haladás kézzelfogható.

Fejlődés gyorsan – vagy arányokat megtartó, lassúbb módon?

A fentiek engem emlékeztetnek a gazdasági növekedés témánál érintett gyors – egy tényezőn alapuló –, illetve a minden területre kiterjedő, ún. arányos fejlődés közgazdasági kettősére, az ott felmerülő dilemmákra. A kialakult arányokat, tradíciókat kövessük, minden terület kapjon fejlesztési forrásokat a korábban kialakult arányok szerint, ne rúgjuk fel a kialakult arányokat! Így tudniillik alacsonyabb lesz a növekedési ütem, de nem borulnak fel a kialakult arányok – vagy minden forrásunkat egy területre összpontosítsunk, felrúgva az arányosság követelményét! Szűk keresztmetszet elhárítása történeljében abban a

reményben, hogy a favorizált terület felfutása más területek számára is biztosít növekedési forrásokat, motorjává válhat távlatilag az arányos fejlődésnek. Ha ezt a párhuzamot folytatom, rövid – hosszú táv egysége, vagy rövidtávú hosszútávú ellentmondás is származtatható a fenti képből.

Haszonelvűség, hasznosság a közgazdaságtanban. A hagyományos értelmezés és buktatói

Az összhasznot hagyományosan úgy értelmezzük, hogy a jelentkező egyéni hasznokat összeadjuk, így valamiféle aggregált haszon képződik összhaszonként. Természetesen egyének közötti megoszlásról nincs igazán szó. Az igazságtalanságot is „hagyományosan” abban mérjük, mekkora az a veszteség, ahhoz képest, amit el lehetett volna érni.

A hasznosság interperszonális összehasonlítása azonban módszertanilag hiba. Ha feltételezzük, hogy mindenkinek ugyanaz a hasznossági függvénye, akkor azonosak a preferenciái, döntési magatartásai – hangoztatjuk. Valójában minden döntési magatartás hasznossági függvények sorozatával írható le. A döntési magatartások egyezősége még nem azonos a hasznossági függvények egybevágóságával. Vagy: reáljövedelmek összehasonlíthatósága még nem azonos a hasznosság összehasonlításával.

Valójában az emberi lények sokfélék, a hasznosságot célszerű úgy közelíteni, mint az adott személy preferenciáinak bonyolult rendszerét, annak megnyilvánulását. Ugyanaz a jószágkosár nem érhet ugyanolyan hasznosságot különböző embereknek – még a keresleti függvények egybeesése ellenére sem. A hasznosság árualapját még indexálni is nehéz, azonos árucsomag mellett is eltérő életminőség létezik emberek között, aminek fő magyarázata a személyes tulajdonságok különbözősége, a környezeti sokféleség (klíma, hőmérséklet, stb), vagy a *társadalmi* eltérések.

Megoldás, megoldási lehetőségek keresése

Az egyén mire megy adott jövedelmével? Jövedelmét hogyan tudja életminőségre átváltani? Kitüntetett szerepe van a konvencióknak, a szokások által kialakított magatartásmintáknak az adott társadalomban. (A fogyasztói magatartás mikroökonómiai elemzésekor szerényen demonstrációs hatásként említjük, méltatjuk.)

A szegénység nem pusztán szerény vagy kevés jövedelem, a jövedelemnek szerepe van abban, hogy mit tehetünk, s mit nem. Nem elég a szegénység vizsgálatánál a jövedelem nagyságára, elosztására hivatkozni! Melyek azok az erőforrások, jogosítványok, amire az embernek feltétlenül szüksége van? Ebben ti. szerepelnek un. elsődleges javak, általános források, amiknek hiányában nincs élet.

Valójában a szabadság egy komplexebb értelmezés, úgy fogalmazhatunk, hogy mindaz, ami révén elérhető az az élet, amit az emberek értékesnek tartanak. A szegénység is a képességek hiánya – nem pusztán alacsony jövedelem. A jövedelem hiánya ettől függetlenül lehet oka annak, hogy az egyén meg van fosztva bizonyos képességektől: pl. életkorból, fogyatékoságból, betegségből fakadó hátrányok csökkentik az egyén jövedelemszerző képességét. De a gondolatot folytatva, azt is megnehezíti, hogy jövedelmét képességekre váltsa, tudniillik nagyobb jövedelemhányad kell számára kezelésre, segítségre, stb.

Képesség-szemlélet, a korábbi jövedelem-szemlélet helyett

A szegénység elemzésénél „képesség-szemléletre” van szükség a korábbi „jövedelem-szemlélet” helyett. A jövedelem eszköz a szabadság, a korlátok lebontása felé. A képességek túlgulása nagyobb jövedelmet eredményez, de a kapcsolat fordítva is igaz: a jövedelmek túlgulása hozzásegít a képességek túlgulásához. Ma már evidencia a gazdasági növekedés, gazdasági nyitás hangsúlyozásánál, hogy ehhez megfelelő társadalmi háttér, humán tőkés fejlesztés kell.

Érzek kapcsolódást a makroökonómiában dominanciaként hangsúlyozott tényező, a humán-tőke fontossága és Amartya Sen szemlélete között. (v.ö. Jánossy Ferenc trendvonal elmélete). Színvonalas oktatás, egészségügyi ellátás nélkülözhetetlen a munkaerő-képzésben.

Összefoglalva: a gyors gazdasági növekedés eredményeként csökken egy országban a jövedelemmel mért szegénység, ez viszont komplementer módon segíti a képességek túlgulását, s kvázi gazdasági növekedést eredményez a humán tőkés fejlesztések révén.

Foglalkoztatás, munkanélküliség a képesség-szemléletű modellben

A munkanélküliség, a foglalkoztatás vizsgálatánál fontos a jövedelem- és a képesség-szemlélet eltéréseit hangsúlyoznunk. Ha valakinek magas a jövedelme, ő nem szegény a jövedelem-szemléletű vizsgálat alapján, de ha nincs lehetősége pl. politikai részvételre, szegény egy fontos szabadságjog értelmében, a képesség-szemlélet alapján.

A jövedelem- és a képesség-szemlélet megkülönböztetése, a köztük levő konfliktus hangsúlyozása azért fontos, mert a vizsgálat pont a hatékonyságot, egyenlőtlenséget eredményező térre vonatkozik. Az a szemlélet, amely szerint a munkanélküliség miatt kieső jövedelem kompenzálható állami támogatással, szintén a jövedelem-szemlélet korábbi dominanciáját erősítette.

Egyáltalán, a munkanélküliség csak jövedelem-kiesés (jövedelem-szemlélet)? A gazdagabb országokban, ahol a szociális háló „sűrűbb szövésű”, a támogatás, a munkanélküli segély jórészt kompenzálná a kieső jövedelmet.

A munkanélküliségnek számos, a jövedelem-kiesésen túlmutató hatása van. Innen kezdve a jövedelem-szemlélet képesség-szemléletre cserélhető.

- Pszichológiai kárként említhető, hogy mérséklődik a munkára való motiváltságunk.
- Elavul a szakképzettségünk, elveszítjük önbecsülésünket, a családi kapcsolatok felbomolhatnak, erősödik a társadalmi kirekesztettség.

Vélemény-különbségek a munkanélküliség kezelésében

Az USA szemlélete: ne támogassuk túl a nélkülözőket, bajba-jutottakat, de a munkanélküliségi ráta ne emelkedjen kétszámjegyűvé! Nyugat-Európában ezzel szemben az a tipikus mentalitás, hogy támogatni kell a bajbajutottakat, s minden igyekezetünk ellenére a munkanélküliségi ráta kétszámjegyű is lehet. (A háttérben a társadalmi – egyéni felelősség iránti attitűd-különbség külön elemzés tárgya lehetne.)

Bevett gyakorlatként említhető Európában, hogy a kieső jövedelmek helyreállításához, részleges pótlásához jó eszköznek bizonyult a közmunka rendszere, ahol a szereshető jövedelmen túl a munkavégzés becsületére, az emberi méltóság helyreállítására, s számos – jövedelem-szemléleten túli – faktor adódik.

Nagyon elítélendő az a szemlélet, arrogancia, amely a bajbajutottakat okolja szerencsétlenségükért, hogy maguk tehetnek bajukért, nyomorukért, s magával az okozattal magyarázza az okot. (Ilyen volt pl. az 1840-es ír éhínség angol interpretációja.)

Sen rövid konklúziója:

A bajt (munkanélküliség, éhezés stb.) könnyebb megelőzni, ha a gazdaság tehetősebb és növekedést produkál. Ha növekszik egy gazdaság, ez csökkenti a jogosultságok védelmének szükségességét, így költségét is. Ha a jogosultságok védelmének költségei csökkennek, ez közvetett módon növeli a védelem biztosításához rendelkezésre álló forrásokat, szélesíti a védekezés elvi, gyakorlati lehetőségét.

Pareto optimum hagyományos, illetve kiterjesztett értelmezése

Hagyományosan, az oktatásban Pareto optimumon azt az állapotot értjük, amelyben senkinek a haszna, jóléte nem növelhető, más hasznának, jólétének a csökkenése nélkül. Ez olyan idilli állapot, amelynek a megváltoztatása nem áll érdekükben a mikroökonómiai szereplőknek.

Sen nyomán a hasznosságot egyéni szabadságjogokkal lehet helyettesíteni. Így új megfogalmazásban a Pareto optimum úgy értelmezhető, hogy az az állapot, amelyben senkinek a szabadsága nem növelhető úgy, hogy másé ne csorbuljon. S talán szabadság-hatékonysági tételre lehetne keresztelni az eredeti hasznosság-alapú optimumot.

A piaci mechanizmus méltatása

A Pareto optimum említése már a piaci mechanizmus előnyeinek méltatásához visz bennünket, a gazdasági hatékonyság elérésében. A piaci mechanizmus (tipikusan versenypiac feltételezése) az eredményeket állítja a középpontba. A piacon szerzett jövedelem, a hasznosság, a tranzakciók átláthatósága, szabadsága sokunknak evidencia. Hagyományosan az önérdék maximalizálásában, az elért eredményekben mérjük a piaci mechanizmus hatékonyságát.

A kiterjesztett piaci mechanizmus

Semmilyen nehézséget nem okoz számunkra, ha szabadságjogokkal, azok túlgúlásával helyettesítjük az önérdék maximalizálását. A piaci hatékonyságra vonatkozó alapkövetkeztetés kiterjeszthető az emberi szabadságjogokra.

A piaci mechanizmusba történő beavatkozás gyengíti a hatékonysági eredményeket – miközben elősegíti, erősítheti a méltányosságot. A személyes nyereség szűklátókörű követeése – az egyéni hatékonyság jelszavával – társadalmi veszteségekhez vezet/het. Egyensúlyt kell teremteni a kormányzat, kormányzati beavatkozás és a piac működése között!

Az oktatás során hivatkozunk a piaci mechanizmus korlátaira, miközben az ún. szabadversenyes piaci mechanizmust a legjobb koordinációs formának tartjuk. Előnyei mellett a korlátok közt megemlíjük a nagyságrendi különbségek létét, más szavakkal a korlátozott piacokként monopóliumokat, oligopóliumokat, ahol az esélyegyenlőség csorbul a nagyságrendi különbségek miatt.

A piaci mechanizmus másik korlátjaként az externáliák, közjavak világára hivatkozunk. A közjavakat azon túl is biztosítani kell állami intézkedésekkel, amit a piacok nyújtanak. Túl kell lépni – állami beavatkozással – a piaci mechanizmuson.

Az elemi lehetőségek megvonása azonban súlyosabb büntetés, mint a jövedelem alacsony volta. A jövedelem csupán eszköz a szabadságjogok túlgúlásában! Képesség-szemléletre van szükség a jövedelemcentrikus szemlélet helyett! A támogatás a képességek hiányában szenvedőket célozza meg, ne egyszerűen az alacsony jövedelműeket! Az állami támogatásokat rászorultság alapon nyújtsák! A piaci mechanizmus hatókörét ki kell egészíteni a társadalmi méltányosságot, igazságosságot elősegítő társadalmi lehetőségek megteremtésével!

Az elidegenedés marxi elméletének újragondolása

Sent olvasva, ifjú korom marxista politikai gazdaságtanának néhány kifejezése, mondata villant be. Karl Marx szerint a szabadság nem más, mint felismert szükségszerűség, s

annak megfelelő cselekvés a cél érdekében. Az embert olyan személyként ábrázolja, aki eredendően szabad, kreatív, s közösségi lény. Nála a fejlődés célja a kommunizmusba való eljutás, az embert béklyóba fogó elidegenedés leküzdése, egy történelmi fejlődés során.

Hasonlóságot érzek Amartya Sen szabadság-folyamata, ennek tágulása, valamint a Karl Marx által ábrázolt elidegenedés leküzdésének folyamata között. A korábbi marxista tanítások számos tétele, kifejezése új megvilágításban, modernebb köntösben köszön vissza a globalizálódó XXI. században, Amartya Sen munkássága nyomán.

HIVATKOZÁSOK

AMARTYA SEN (2003): *A fejlődés mint szabadság*. Európa Kiadó, 2003

